

Από τον Λυκούργο στον Σοφούλη ή η ολοκλήρωση ενός εθνικού στόχου

Τον Μάιο του 1831, και ενώ ήταν ήδη γνωστός ο αποκλεισμός της Σάμου από τον εθνικό κορμό με τις δυσάρεστες αποφάσεις του Πρωτοκόλλου της Ανεξαρτησίας (3 Φεβρουαρίου 1830), ο διευθυντής της Σάμου, Γεώργιος Λογοθέτης Λυκούργος, απευθύνεται «Προς τον Ευγενέστατον Αντιπρόξενο της Β. Μεγαλειότητος της Αγγλίας».¹

Η «συμμόρφωση» του αρχηγού της Σαμιακής Πολιτείας (1830-1834)² μπροστά στη σκληρή πραγματικότητα που υπαγόρευαν τα άκαμπτα γεωπολιτικά συμφερόντα των Μεγάλων Δυνάμεων, η δεδομένη ουδετερότητα της καποδιστριακής πολιτικής και ο ανελέητος πόλεμος που σοβούσε στο εσωτερικό του νησιού από την αντιπολίτευση συμπυκνωνόταν στην ακόλουθη «τροπολογική» πρόταση του διευθυντηρίου: «Α'. Το πρωτόκολλον διορίζει την Σάμον ανεξάρτητον και χωρισμένην από την Ελλάδα· ο λαός της Σάμου εις την κατά Ε' Ιουνίου 1830 απόφασίν του επιμένει εις το να είναι αδιαχώριστος από αυτήν· εις την δεινήν ταύτην θέσιν ο Λυκούργος εβάδισε την μέσσην οδόν ως εν τω υπ. αριθμ. 2157 εγγράφω του Διευθυντηρίου διασαφηνίζεται ώστε να είναι μεν η Σάμος ανεξάρτητος από την νέαν δύναμιν (ιδού η συμμόρφωσις) πλην παρομοίως και από την οθωμανικήν, υπό την προστασίαν της Σεβ. Συμμαχίας (ιδού η τροπολογία) διά να μην αναφανή προδότης της πατρίδος του. Β'. Η πρότασις του γνωρίζη η Σάμος βασιλέα της τον Σουλτάνον δίδουσα έναν φόρον, μολονότι και αυτή απαράδεκτος εις τους Σαμίους, διότι λέγουσιν ότι ουδείς νόμος επιτρέπει να γίνεται υποτελής ο Νικητής εις τον Νικηθέντα, ο Λυκούργος όμως εσυμμορφώθη ώστε η Σάμος να γνωρίζη τον Σουλτάνο βασιλέα καθώς όλος ο κόσμος, και διά να πληρωθή το πρωτόκολλον να δίδη φόρον (ιδού η συμμόρφωσις), να δίδεται δε ο φόρος αμέσως προς τους Αντιπροσώπους των Σεβ. Δυνάμεων και εις την του φόρου πρότασιν εμπεριέχεται και η του λόγου της υποταγής (ιδού η τροπολογία) διά να μην εκτραπή από τα καθήκοντά του...».³

Οι συμβιβαστικές προτάσεις του Λυκούργου έμοιαζαν εκείνη την ώρα το ύστατο ανάχωμα του σαμιακού διευθυντηρίου μπροστά στις κυνικές αποφάσεις των ισχυρών της Ευρώπης. Ωστόσο, απορρίφθηκαν. Η προτεινόμενη λύση της επικυριαρχίας του Σουλτάνου με φόρο υποτέλειας, ο οποίος θα δινόταν μέσω των Μεγάλων Δυνάμεων στην αυτοκρατορία, συνάντησε όχι μόνο την άρνηση των Συμμάχων αλλά και μίας μεγάλης μερίδας Σαμίων –ακόμη και από το στενό περιβάλλον του Λυκούργου- που βρήκαν το έρεισμα για να κατηγορήσουν τον διευθυντή για «προδοσία».

Η Σαμιακή Πολιτεία εξακολούθησε να αντιστέκεται κλυδωνιζόμενη στο εσωτερικό και αποκλεισμένη στο εξωτερικό, αφού δεν αναγνωριζόταν διεθνώς, με ό,τι τούτο σήμαινε για την οικονομία και τη βιωσιμότητα των θεσμών της. Παρόλ'

¹ ΓΑΚ, Αρχείο Βλαχογιάννη, φάκ.283, έγγρ. 168

² Βλ. σχετικά, Αλ. Σεβαστάκης, *Σαμιακή Πολιτεία 1830-1834*, Διογένης, Αθήνα 1985, σσ. 40-46· Μ. Σακελλαρίου, *Σαμιακά*, Μυρμιδόνες, Αθήνα 2010, σσ. 379-410· Κ. Μπέλης, «Σαμιακή Πολιτεία (1830-1834). Ο Γεώργιος Λογοθέτης Λυκούργος και η διπλωματική διαχείριση του σαμιακού ζητήματος», *Σαμιακές Μελέτες* (2013), (υπό έκδοση)

³ ΓΑΚ, ό.π.

αυτά, αυτό το ανεξάρτητο κρατικό μόρφωμα αποτέλεσε για τέσσερα χρόνια την πολιτειακή έκφραση της αντίστασης των Σαμίων στο μέλλον που προδιέγραφαν για αυτούς οι διεθνείς συμφωνίες αλλά και της βούλησής τους για αυτόνομο πολιτικό βίο ως την πολυπόθητη ένωση με το ελληνικό βασίλειο. Ανακυκλώνοντας τα υλικά του περίφημου Στρατοπολιτικού Διοργανισμού⁴ της επαναστατικής περιόδου (1821-1828) και με νέα δυναμικά χαρακτηριστικά ανέστειλε προσωρινά τη βίαιη υπαγωγή της Σάμου στην οθωμανική αυτοκρατορία, τουλάχιστον ως το 1834, όταν και αρχίζει η μακρά ηγεμονική περίοδος (1834-1912).

Η ηρωική αυτή αντίσταση στο ενδεχόμενο της άδικης, όπως βιώνονταν, επιστροφής στην οθωμανική νομιμότητα, με όποια μορφή κι αν αυτή εκδηλωνόταν από τις εσωτερικές πολιτικές δυνάμεις και ασφαλώς τον ηγέτη της σαμιακής επανάστασης, Γεώργιο Λογοθέτη Λυκούργο, εκπήγαζε από τον ασίγαστο και διαρκή πόθο των Σαμίων για ένωση. Στο λαϊκό δε υποσυνείδητο λάμβανε συμβολικά τη μορφή μίας ξεκάθαρης διχοτομίας: ελευθερία/ένωση ή θάνατος/μετανάστευση. Οθωμανικές στρατιωτικές δυνάμεις με τη συνεπικουρία των ευρωπαϊκών Αυλών έβαλαν ένα βίαιο τέλος στο δημοκρατικό μόρφωμα της Σαμιακής Πολιτείας. Η εγκαθίδρυση του ηγεμονικού καθεστώτος που ακολούθησε έγινε με ταχύτατους ρυθμούς και συνοδεύτηκε με ταυτόχρονη αποβολή των «απαράδεκτων εις την Πατρίδα»⁵ κορυφαίων Καρμανιόλων. Η «έξοδος» από τη Σάμο βιώθηκε με οδύνη αρχικά. Ωστόσο, προϊόντος του χρόνου, πολλοί ήταν εκείνοι οι μεταναστεύσαντες οι οποίοι απέδωσαν τελικά νομιμοφροσύνη προς το νέο ηγεμονικό καθεστώς. Και το «θαύμα» της Σαμιακής Πολιτείας; Άραγε τι θα κληροδοτούσε το παρελθόν στη νέα περίοδο;

Ας γυρίσουμε ξανά στον Λυκούργο. Η «πολιτεία» και ο δημόσιος λόγος του άλλοτε πανίσχυρου «γενικού αρχηγού» και «αρχιστράτηγου» της σαμιακής επανάστασης, κατά την μετεπαναστατική περίοδο, όταν οργανώνεται η ανεξάρτητη Ελληνική Πολιτεία της Σάμου, έχει μεταβληθεί· βρίσκεται εν πολλοίς σε πλήρη ευθυγράμμιση με τα πλειοψηφικά αιτήματα του σαμιακού «κοινού», προέρχεται, προσδιορίζεται και, σε τελευταία ανάλυση, υποτάσσεται σε αυτά. Εμφανίζεται σταδιακά ως έκφραση της βούλησης της γενικής συνέλευσης των Σαμίων και, ως εκ τούτου, αποκτά δημοκρατική νομιμοποίηση, αφού δεν είναι πλέον ο ηγέτης αλλά ο ίδιος ο σαμιακός λαός, εκείνος που ασκεί διά του διευθυντηρίου την εξωτερική πολιτική της πατρίδας του. Πρόκειται με άλλα λόγια για μία σχέση μεταβαλλόμενη και ετεροκαθοριζόμενη, αλληλοσυμπληρούμενη και αμφίδρομη, όπου η εξουσία εκπηγάζει από τον λαό και, ταυτόχρονα, το συλλογικό υποκείμενο, με τον πολιτικό

⁴ Βλ. σχετικά, Μ. Σακελλαρίου «Τα πολιτεύματα και η Διοίκησης της Σάμου κατά την Επανάστασιν 1821-1834», *Αθηνά* 5(1940), σσ. 12-47· Αλ. Σεβαστάκης, «Το «Στρατοπολιτικόν Σύστημα» Σάμου και η Κεντρική Ελληνική Διοίκηση», *Σαμιακές Μελέτες*, τ. 1⁹⁵ (1993-1994), ΠΙΣΝΔ, Αθήνα 1994, σσ. 97-120· Χ. Λάνδρου, «Στρατοπολιτικό σύστημα, το τοπικό πολίτευμα της Σάμου κατά την επανάσταση του 1821», «Δυσκολίες εφαρμογής του Στρατοπολιτικού συστήματος της Σάμου το 1823», «Το πνεύμα του στρατοπολιτικού συστήματος της Σάμου», *Χαραυγή*, φ. 738, 739 και 741(2010)· Μ.Ι.Βοϊκλής, «Ο Στρατοπολιτικός Διοργανισμός και τα επαναστατικά πολιτεύματα του Αγώνα (1821-1827). Συσχετισμοί και αντιθέσεις», Πρακτικά Συνεδρίου «1821, Σάμος και επανάσταση: ιστορικές προσεγγίσεις» (Πυθαγόρειο 28-29 Μαΐου 2010), ΓΑΚ Σάμου, Αθήνα 2011, σσ. 25-41.

⁵ Βλ. το Θ' ψήφισμα της πρώτης γενικής συνέλευσης του ηγεμονικού καθεστώτος στις 22 Αυγούστου 1834, στο, Ν. Σταματιάδης, *Σαμιακά ήτοι Ανέλιξις της νεωτέρας Ιστορίας της Σάμου δι' επισήμων εγγράφων, ων προτάσσονται αι βιογραφίαι των Λογοθέτου Λυκούργου και Κωνσταντίνου Λαχανά*, εν Σάμω εκ του Ηγεμονικού τυπογραφείου, τ. 2(1900), σ. 232.

πολιτισμό που διαθέτει, επιβάλλει και περιφρουρεί τα όρια της εντολοδόχου ηγεσίας του.

Στη διάρκεια αυτής της τετραετίας, που η Σάμος αντιπαλεύει με τα ιστορικά τετελεσμένα των ευρωπαϊκών συνθηκών και πρωτοκόλλων, ο Γεώργιος Λογοθέτης Λυκούργος καθιστά εκούσια και βαθμιαία τον σαμιακό λαό όχι απλά συνδιαμορφωτή και συνυπεύθυνο της εξωτερικής πολιτικής της πατρίδας του αλλά πρωταγωνιστή των τελικών αποφάσεων ή κινήσεων στις οποίες προβαίνει ή πρόκειται να προβεί. Αλλά και αντίστροφα, το σαμιακό «κοινό» ως ενεργό πολιτικό υποκείμενο αποδίδει νομιμοφροσύνη στον ύψιστο πολιτειακό θεσμό της συνέλευσης των αντιπροσώπων και επιβάλλεται τελικά με την πολιτική του οντότητα. Ο πολιτικός αυτός εκούσιος ετεροπροσδιορισμός, το «συμβόλαιο» ανάμεσα στον λαό και την ηγεσία του, φαίνεται ότι έγινε το τελευταίο ανάχωμα της τοπικότητας μπροστά στους αδήριτους καταναγκασμούς της ιστορικής συγκυρίας. Οι δώδεκα πάνδημες συνελεύσεις που πραγματοποιήθηκαν μέσα σε τέσσερα χρόνια μαρτυρούν όχι μόνο τη σοβαρότητα και το κατεπείγον των ζητημάτων αλλά και την ποιότητα της Σαμιακής Πολιτείας – τα υψηλά δείγματα πολιτικού λόγου που αρθρώθηκε σε αυτές και έχουν σήμερα διασωθεί αποτελούν αδιάψευστους μάρτυρες.

Όλα τούτα ασφαλώς καλλιέργησαν νέες νοοτροπίες, λάξευσαν συνειδήσεις, διαμόρφωσαν έναν πολιτικό πολιτισμό που κληροδοτήθηκε και, βέβαια, συγκρούστηκε με την οθωμανική νομιμότητα, η οποία επίσης μεταβαλλόταν μέσα στην ιστορία. Η Σαμιακή Πολιτεία παρέμενε «ζωντανή», αφού είχε διαμορφώσει καίρια τον νοοτροπικό γαλαξία των ανθρώπων και, συνακόλουθα, τον πολιτικό τους πολιτισμό. Αλλά και το όραμα της ένωσης, ο σαμιακός αλυτρωτισμός, δεν έσβησε. Παρά τον πόνο και την απογοήτευση που προκάλεσε ο αποκλεισμός της Σάμου, ο ενωτικός πόθος των Σαμίων, περνώντας μέσα από διάφορες ιστορικές φάσεις και εμπλοκές, παρέμεινε τελικά ζωντανός ως την πραγματοποίησή του - μία δικαίωση του μακρόχρονου και επίμονου εθνικού αγώνα που διεξήγε η σαμιακή κοινωνία πέρα από τις ούτως ή άλλως πεπερασμένες διαδρομές των ατόμων.

Το ηγεμονικό καθεστώς που τελικά επιβλήθηκε το 1834 ήταν προϊόν αυτής της σύγκρουσης. Ο Οργανικός Χάρτης, που παραχωρήθηκε από την οθωμανική πλευρά εν είδει συντάγματος στους Σαμίους, ήταν ταυτόχρονα οδυνηρή κατάληξη αλλά και ελπιδοφόρα απαρχή. Η λύση που τελικά επιβλήθηκε, αυτή της αυτόνομης ηγεμονίας φόρου υποτελούς στον Σουλτάνο με χριστιανό ηγεμόνα τοποθετημένο από την Πύλη, στηριζόταν εν πολλοίς σε μία παλαιότερη πρόταση. Επρόκειτο για τον Οργανικό Νόμο του 1832, ένα κείμενο το περιεχόμενο του οποίου δεν αφίστατο από τη λογική των συμβιβαστικών προτάσεων του Λυκούργου το 1831. Ωστόσο, και τούτο απορρίφθηκε από το διευθυντήριο της Σάμου και τον σαμιακό λαό.

Η επώδυνη, όμως, επιστροφή της Σάμου στην οθωμανική αυτοκρατορία δεν έσβησε τις ελπίδες των Σαμίων. Ο εθνικός αγώνας τους πήρε τη μορφή μιας σθεναρής και διαρκούς διεκδίκησης ενός πραγματικά αυτόνομου πολιτικού βίου, έστω κάτω από τον έλεγχο της οθωμανικής νομιμότητας. Στα 1850 ένας νέος «Αναλυτικός Χάρτης» εκδόθηκε, προκειμένου να ερμηνεύσει ή να συμπληρώσει τον Οργανικό Νόμο του 1832.⁶ Αφορμή για αυτή τη νέα παρέμβαση του εξουσιαστικού κέντρου ήταν ο αγώνας του σαμιακού λαού εναντίον της βογοριδικής τυραννίας.

⁶ Το κείμενο του Οργανικού Νόμου του 1832 στο, Επ. Σταματιάδης, *Σαμιακά ήτοι ιστορία της νήσου Σάμου από των παναρχαίων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, τ. 2, Εν Σάμω 1881 (επανέκδ. Αθήνα 1965), σσ. 505-508. Το δε κείμενο του Αναλυτικού Χάρτη του 1850 στο ίδιο, τ. 3, σσ. 134-141.

Η αγωνιστική διεκδίκηση των Σαμίων για καλύτερευση των συνθηκών της ζωής τους επικαιροποιούσε τους άσβηστους ενωτικούς πόθους και, εν τέλει, οδηγούσε σε θεσμικές αλλαγές. Στην παρούσα φάση, οι Σάμιοι διεκδικούσαν ουσιαστικά την πλήρη και πιστή εφαρμογή του πρώτου πράγματι ασαφούς Οργανικού Νόμου του 1832, αρκετές από τις διατάξεις του οποίου έμεναν ανεφάρμοστες. Γενικότερα, οι πολιτικοί αγώνες των Σαμίων σε όλη της περίοδο της Ηγεμονίας περιστρέφονταν εν πολλοίς γύρω από θεσμικά αιτούμενα, όπως για παράδειγμα ήταν η ενδυνάμωση του ρόλου της τοπικής Βουλής, η εκλογή των βουλευτών απευθείας από τη συνέλευση ή, αλλιώς, ο περιορισμός της παντοδυναμίας του επικυρίαρχου, ο οποίος εκφραζόταν επίσημα διά των τοποθετημένων χριστιανών ηγεμόνων στο νησί. Στόχος ήταν η διεύρυνση της αυτονομίας και ο περιορισμός της πολιτικής κηδεμονίας της αυτοκρατορίας. Απώτερος σκοπός για το μεγαλύτερο τμήμα του σαμιακού λαού ήταν η ένωση της «αλύτρωτης» Σάμου με την Ελλάδα.

Τα αιτήματα αυτά, από τα μέσα του 19^{ου} ως την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, επανέρχονταν με μεγαλύτερη ή μικρότερη ένταση και επικαιροποιούνταν ανάλογα κάθε φορά με την ευρύτερη ιστορική συγκυρία για την Ευρώπη, τα Βαλκάνια και το ελληνικό βασίλειο. Έπαιρναν δηλαδή νέα ποιοτικά χαρακτηριστικά, εμβαπτιζόνταν με τις φιλοδοξίες, τις ιδιοτέλειες και τους πατριωτισμούς των επώνυμων ή ανώνυμων εκφραστών τους εντός και εκτός ελλαδικού κέντρου και, βέβαια, συντονίζονταν με τις διεθνείς εξελίξεις και την πορεία του ανατολικού ζητήματος.⁷

Το επιβληθέν διοικητικό καθεστώς της Σάμου κέρδισε γρήγορα πολλούς ντόπιους θιασώτες. Αρκετοί συνάρτησαν την πολιτική τους άνοδο με αυτό και άλλοι αναγκάστηκαν να «δηλώσουν» υποταγή από φόβο ή συμφέρον. Για πάνω από πενήντα χρόνια το νησί δεν κλονίστηκε από σημαντικές εξεγέρσεις (όπως για παράδειγμα τούτο συνέβη – για ασφαλώς διαφορετικούς ιστορικούς λόγους- στην επίσης «αλύτρωτη» Κρήτη)⁸ παρά μόνο μετά το γύρισμα του αιώνα. Παρά ταύτα, ο άνεμος του εθνικισμού σε συνάρτηση με τα ιστορικά συμφραζόμενα του ελληνικού μεγαλοϊδεατισμού θα βρουν πρόσφορο έδαφος στη Σάμο. Κι αν οι ντόπιες πολιτικές ελίτ, τουλάχιστον ως την εμφάνιση της γενιάς του Θ. Σοφούλη, συναρτούσαν τη διαιώνιση της πολιτικής ισχύος τους με την κατάφαση στην οθωμανική νομιμότητα, τούτο δεν αναιρούσε τις εθνικές επιδιώξεις των Σαμίων.

Στην περίπτωση της Σάμου αποδείχθηκε ότι, όπως από πολύ νωρίς είχε επιδιώξει με την τακτική του ο Λυκούργος χωρίς, όμως, αποτέλεσμα, η μακρόπνοη πολιτική των διπλωματικών ελιγμών και των διαδοχικών κατακτήσεων σε επίπεδο

⁷ Ο Ι. Βακιρτζής, ο οποίος αποτελεί πολύτιμη πηγή πληροφοριών για την ιστορία της Ηγεμονίας της Σάμου, σημειώνει σχετικά: «...όλη σχεδόν η ιστορία της αυτονομίας περιστρέφεται εις έναν αγώνα μεταξύ του τόπου και της Πύλης, η οποία είχε παραχωρήσει τας προνομίας εις την Σάμον ουχί εξ αγαθής προαιρέσεως, αλλά διότι είχε υποκύψει εις την βίαν των πραγμάτων και των περιστάσεων και απέβλεπε πάντοτε εις την κατάλυσιν των προνομίων τούτων, ο δε τόπος όχι μόνον είχε καθήκον και συμφέρον να υπερασπίζη μετά φανατισμού τας προνομίας ταύτας, αλλά και επεδίωκε την επέκτασίν των, αποβλέπων εις την εθνικήν του αποκατάστασιν ως εις όνειρον μέγα διακαές, προς το οποίον εστράφησαν πάντοτε μετά στοργής ιεράς όλαί αι γενεαί των Σαμίων κατά την περίοδον της Ηγεμονίας», Ι. Βακιρτζής, *Ιστορία της Σάμου. Από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι του 1834*, Σάμος 1912, σ. 397.

⁸ Βλ. ενδεικτικά, Κ.Μπέλης, «Σάμος και Κρήτη. Δύο διαφορετικές όψεις του ανατολικού ζητήματος. Δύο παράλληλες πορείες προς την ένωση», Πρακτικά Συνεδρίου (υπό έκδοση), «Από την αυτονομία στο εθνικό κράτος. Η ενσωμάτωση της Σάμου στην Ελλάδα» (Σάμος, 2-4 Νοεμβρίου 2012).

εσωτερικής αυτονομίας, η οποία συγκρουόταν μάλιστα κάποτε με τους ένθερμους θιασώτες της ένωσης ανεξαρτήτως κόστους για την πατρίδα και τα συλλογικά ποθούμενα, ήταν και ο μόνος ρεαλιστικός δρόμος προς την ίδια την ένωση. Στις 19 Σεπτεμβρίου 1912 ο ηγέτης της δεύτερης σαμιακής επανάστασης, Θ. Σοφούλης, απευθυνόμενος «Προς τον Σαμιακόν Λαόν», κι αφού ήδη είχε έλθει σε μυστικές συνεννοήσεις με την Αθήνα επιβεβαιώνοντας την κατάλυση της ηγεμονικής εξουσίας, διεμήνυε:

«Αφ' ής στιγμής ο λαός της Σάμου ενεστερνίσθη μετ' ενθουσιασμού ομοφώνου το υπέρ της ελευθερώσεως της Πατρίδος κίνημα, η μόνη κυρίαρχος και έγκυρος εν τω τόπω εξουσία είνε η επανάστασις. Φέρομεν ένεκα τούτου εις γνώσιν υμών ότι ουδεμία διαταγή οιασδήποτε Αρχής φέρει το προσήκον κύρος εάν δε βασιίζεται επί της εγκρίσεως ή της εντολής ημών.

Οιαδήποτε δε ενέργεια επίσημος ή ανεπίσημος είτε εντός της χώρας είτε εκτός αυτής γινομένη άνευ της γνώσεως της επαναστάσεως ή παρά την γνώμην αυτής θα θεωρήται αντιδραστική και εχθρική προς τα μεγάλα συμφέροντα της Πατρίδος.

*Και πάσα άρνησις οιασδήποτε αρχής να συμμορφωθή προς τας εντολάς της επαναστάσεως ή να υποβοηθήση το καθ' εαυτήν διά της παροχής των καταλλήλων μέσων τον μεγάλον και ευγενή αγώνα του Σαμιακού λαού θα θεωρήται επίσης ως υπαγορευομένη υπό πνεύματος δυσμενούς προς τα συμφέροντα της Πατρίδος».*⁹

Στις 11 Νοεμβρίου 1912 η σαμιακή εθνοσυνέλευση διατράνωνε την ένωση του νησιού με το εθνικό κέντρο. Μία τοπική παράδοση αυτοδιοίκησης, αντίστασης και πολιτισμικής ιδιαιτερότητας συναντούσε ξανά στις αρχές του 20^{ου} αιώνα το επαναστατικό πρόταγμα της ενσωμάτωσης της τοπικής κοινωνίας με την εθνική της μήτρα, μία «φαντασιακή» κοινότητα με τα ίδια εθνικά χαρακτηριστικά. Το τοπικό, που αποκολλήθηκε βίαια και άδικα από το εθνικό του υπερώνυμο, «επέστρεφε» με καθυστέρηση εβδομήντα οκτώ χρόνων στην εθνική του εστία. Ο Γεώργιος Λογοθέτης Λυκούργος..... «συναντούσε» τον Θεμιστοκλή Σοφούλη και η σαμιακή κοινωνία ολοκλήρωνε το εθνικό της όραμα.

Κωνσταντίνος Μπέλης, Διδ.Διπλ. (Ιστορία)
kpbelsis@sch.gr

⁹ ΓΑΚ Σάμου

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βακιρτζής, Ι., *Ιστορία της Σάμου. Από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι του 1834*, Σάμος 1912.

Γιακωβάκη, Νάσια, *Ευρώπη μέσω Ελλάδας. Μια καμπή στην ευρωπαϊκή αυτοσυνείδηση, 17^{ος}-18^{ος} αιώνας*, Εστία, Αθήνα 2006.

Γκέλνερ, Ερν., *Εθνη και Εθνικισμός*, μτφρ. Δώρα Λαφαζάνη, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1992.

Δημαράς, Κ.Θ., *Νεοελληνικός διαφωτισμός*, Ερμής, Αθήνα 1985⁴.

Δημαράς, Κ.Θ., *Ελληνικός ρομαντισμός*, Ερμής, Αθήνα 1982.

Λάνδρος, Χρ., *Η μετεπαναστατική Σάμος σε υποτέλεια. Το πρώτο πρωτόκολλο αλληλογραφίας της ηγεμονίας 1834-1835*, ΠΙΣΝΔ, Αθήνα 2001.

Παναγιωτόπουλος, Β. (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.

Σβορώνος, Γ. Ν., *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, (μετ. Αικ. Ασδραχά)-Βιβλιογραφικός οδηγός Σπύρου Ι. Ασδραχά, Θεμέλιο, Αθήνα, 2007.

Σβορώνος, Γ. Ν., *Το ελληνικό έθνος. Γένεση και διαμόρφωση του νέου ελληνισμού*, (προλεγόμενα: Σπ. Ι. Ασδραχάς), Πόλις, Αθήνα 2004.

Σεβαστάκης Αλ., *Σαμιακή Πολιτεία 1830-1834, Λογοθέτης Λυκούργος*, Αθήνα 1985.

Σεβαστάκης, Αλ., *Ιστορικά Ανάλεκτα*, ΠΙΣΝΔ, Αθήνα 2005.

Σταματιάδης, Επ., *Σαμιακά ήτοι ιστορία της νήσου Σάμου από των παναρχαίων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, τ. 1-5, Εν Σάμω 1881-1887 (επανέκδ. Αθήνα 1965).

Σταματιάδης, Ν., *Συλλογή επισήμων εγγράφων αναγομένων εις την πολιτικήν ιστορίαν της Σάμου από του 1829-1835 ος προσετέθησαν και οι επί τω θανάτω του Α. Λυκούργου εκφωνηθέντες λόγοι*, Εν Σάμω εκ του Ηγεμ. Τυπογραφείου 1893.

Σταματιάδης Ν., *Σαμιακά ήτοι Ανέλιξις της νεωτέρας Ιστορίας της Σάμου δι' επισήμων εγγράφων, ων προτάσσονται αι βιογραφίαι των Λογοθέτου Λυκούργου και Κωνσταντίνου Λαχανά*, εν Σάμω εκ του Ηγεμονικού τυπογραφείου, τ. 1(1899) και, τ. 2(1900).

Blaning, T., *The eighteenth century, 1688-1815*, Oxford university Press, 2000.

Dosse, François, *Η Ιστορία σε ψίχουλα. Από τα Annales στη «Νέα Ιστορία»*, μτφρ. Αγγελική Βλαχοπούλου, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1993.

Stoianovich, Traian, *Factors in the decline of Ottoman society in the Balkans*, **Slavic Review**, vol.21, No 4 (Dec.,1962).

Stoianovich, Traian, *Land Tenure and related sectors of Ottoman economy, 1600-1800*, **The journal of economic history**, vol.13, Issue 4(Autumn, 1953).

Sugar, Peter., *Southeasterneurope under Ottoman Rule, 1354-1804*, Seattle-London 1977.

T. Naff and R.Owen (ed.), *Studies in Eihteenth Century Islamic History*, Illinois, Univercity Press 1977.

Vucinich, Wayne S., *The nature of Balkan society under Ottoman rule*, **Slavic Review**, vol.21, No4(Dec.1962).

Zakynthinos, D.A., *The Making of Modern Greece. From Byzantium to independence*, Oxford, Blackwell, 1976.